

No. 5067-VI vid 05.07.2012 r. [On Employment : Law of Ukraine No. 5067-VI of 05.07.2012] [Electronic resource] // Ofitsiyni sait Verkhovnoi Rady Ukrainy. – Access mode : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>.

рожского национального технического университета (69063, Украина, г. Запорожье, ул. Жуковского, 64, e-mail: valeria.boichenko@gmail.com).

Інформація про автора

Бойченко Валерія Сергіївна – канд. екон. наук, доцент кафедри управління персоналом і економіки праці Запорізького національного технічного університету (69063, Україна, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 64, e-mail: valeria.boichenko@gmail.com).

Information about the author

V. Boichenko – PhD in Economics, Associate Professor of Personnel Management and Labour Economics Department of Zaporozhye National Technical University (64 Zhukovskiy St, 69063, Zaporizhzhia, Ukraine, e-mail: valeria.boichenko@gmail.com).

Інформація об авторе

Бойченко Валерия Сергеевна – канд. экон. наук, доцент кафедры управления персоналом и экономики труда Запо-

Рецензент
докт. экон. наук,
професор Назарова Г. В.

Стаття надійшла до ред.
03.03.2014 р.

МОДЕЛЬ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЗАХОДІВ З ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ В ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОМУ ГОСПОДАРСТВІ

УДК 658.26-025.73

Трач О. Ю.

Описано модель запровадження заходів з енергозбереження в житлово-комунальному господарстві на прикладі міста. Встановлено, що для оптимального вирішення проблеми енергозбереження в Україні необхідно робити акцент саме на житлово-комунальному господарстві. У процесі проведення аналізу було визначено, що для формування моделі запровадження заходів з енергозбереження в житлово-комунальному господарстві спочатку необхідно суб'єкти, які будуть залучені до управління політикою енергозбереження на місцевому рівні. Окрім того, слід чітко визначити цілі енергозбереження в місті, заходи з енергозбереження, які можна поділити на початкові та підсилювальні, вибрати посередників для проведення промоційної кампанії та здійснити сегментування споживачів енергії.

Ключові слова: енергозбереження, житлово-комунальне господарство, заходи з енергозбереження, модель.

МОДЕЛЬ ВНЕДРЕНИЯ МЕРОПРИЯТИЙ ПО ЭНЕРГОСБЕРЕЖЕНИЮ В ЖИЛИЩНО-КОММУНАЛЬНОМ ХОЗЯЙСТВЕ

УДК 658.26-025.73

Трач О. Ю.

Описана модель внедрения мероприятий по энергосбережению в жилищно-коммунальном хозяйстве на примере города. Установлено, что для оптимального решения проблемы энергосбережения в Украине необходимо делать акцент

именно на жилищно-коммунальном хозяйстве. В ходе анализа было определено, что для формирования модели внедрения мероприятий по энергосбережению в жилищно-коммунальном хозяйстве сначала необходимо определить субъекты, которые будут привлечены к управлению политикой энергосбережения на местном уровне. Кроме того, следует четко определить цели энергосбережения в городе, определить меры по энергосбережению, которые можно разделить на начальные и усиливающие, выбрать посредников для проведения промокампании и осуществить сегментирование потребителей энергии.

Ключевые слова: энергосбережение, жилищно-коммунальное хозяйство, мероприятия по энергосбережению, модель.

A MODEL OF INTRODUCTION OF ENERGY EFFICIENCY MEASURES IN THE HOUSING AND UTILITIES SECTOR

UDC 658.26-025.73

O. Trach

A model of introduction of energy efficiency measures in the housing and utilities sector of a city (as an example) was highlighted. Focusing on the housing and utilities sector was found to be necessary to solve the problem of energy saving in Ukraine. In the course of analysis, the entities involved in the management of the energy saving policy at the local level were proved to be necessary to identify to form a model of introduction of energy efficiency measures in the housing and utilities sector. In addition to that targets of energy saving in the city, energy saving measures that can be divided into primary and reinforcing should be clearly identified, intermediaries for promotional campaigns are to be chosen as well as a segmentation of energy consumers should be made.

Keywords: energy efficiency, housing and utilities sector, energy efficiency measures, model.

Питання енергозабезпечення є актуальною темою в Україні. Окрім нестачі власних енергетичних ресурсів для задоволення енергетичних потреб країни та необхідності імпорту енергоносіїв, проблему енергозабезпечення України підсилюють ще й високі ціни на енергоресурси й погані технічні характеристики будівель та мереж.

Житловий фонд України перебуває у край незадовільному стані. Це підтверджують наступні факти [1, с. 6–11; 2, с. 6; 3]:

споживання теплової енергії в житлових будинках в Україні вдвічі перевищує споживання тепла в європейських житлових будинках;

у 80 % багатоповерхівок середній рівень споживання енергії в будинках становить 120 кВт год/м² за національних державних будівельних норм (ДБН) до 90 кВт год/м²;

із 200 тисяч багатоповерхових будинків в Україні 10 % знаходяться в аварійному стані;

потенціал енергозбереження в житловому фонді України становить за оцінками експертів від 20 до 67 % спожитої енергії.

Звичайно, проблеми існують не тільки в житловому фонді, але й у виробників тепла та в мережах теплопостачання.

Так, значна зношеність мереж постачання тепло- та електроенергії призводить до надмірних втрат енергії, вартість яких закладається в тарифи для населення та збільшує витрати кінцевих споживачів. Зношеність мереж теплопостачання в Україні становить 70 %, коефіцієнт корисної дії (ККД) більшості котлів нижчий за 82 %, а частина з них перебуває в експлуатації більше 20 років. Крім того, приблизно 30 % українських котельень не оснащені лічильниками споживання тепла, як і 70 % споживачів [1, с. 8; 3; 4, с. 7].

Тему енергозбереження досліджували, зокрема, такі вчені, як Дзяна Г. В., Таранюк Л. М., Максименко О. С., Люльчак З. С., Єліна Т. Н., Темукуєв Т. Б. та ін. Зокрема, Дзяна Г. В. [5, с. 194–198; 6, с. 45–47] досліджувала соціально-економічні аспекти енергозбереження в контексті державної політики енергозбереження та виділила комплексні показники оцінювання ефективності заходів з енергозбереження. Єліна Т. Н. [7, с. 87–111] досліджувала процеси управління регіональними енергозберігальними програмами, зокрема провела оцінювання фінансової привабливості проектів з енергозбереження. Крім того, такі науковці, як Ю. Костін, Таранюк Л. М., К. Міцобучі,

К. Мартінез [8, с. 45–46; 9 – 11] виділили ряд чинників, які впливають на застосування заходів з енергозбереження, а саме економічні, соціальні, технологічні, екологічні. Салашенко Т. І. [12, с. 21] виділила ряд показників, які складають стратегічну карту енергоефективності регіону. Проте невірним залишається питання формування моделі запровадження заходів з енергозбереження в житлово-комунальному господарстві (ЖКГ). Ці факти зумовлюють актуальність теми статті.

Цілями статті є формування моделі запровадження заходів з енергозбереження в житлово-комунальному господарстві та аналіз її окремих елементів.

Як уже згадувалось, проблеми втрат енергії є як у житловому фонді, так і у виробників та постачальників тепло- та електроенергії. Тому для того щоб визначити конкретні напрями втілення політики енергозбереження, доцільно зробити акцент саме на ЖКГ та сформувати модель запровадження заходів з енергозбереження на прикладі міста (надалі – Модель).

Для того щоб сформувати дану Модель, необхідно спочатку визначити відповідні суб'єкти, які повинні бути залучені до управління процесом запровадження заходів з енергозбереження в ЖКГ міста. На місцевому рівні до управління політикою енергозбереження залучені наступні суб'єкти [13, с. 7]:

- міський голова та його заступники;
- служба енергетичного менеджменту, включаючи енергоменеджерів;
- зацікавлені особи – енергосервісні компанії ЕСКО, фінансові установи, постачальники енергоресурсів;
- структурні підрозділи муніципалітету – комунальні підприємства, управління ЖКГ.

Слід розглянути детальніше етапи моделі запровадження заходів з енергозбереження в ЖКГ міста.

Першим етапом Моделі повинен бути аналіз вихідної ситуації – дослідження наявних у місті мереж тепло- та електропостачання, а також характеристика всіх наявних у місті споживачів енергії.

Після аналізу вихідної ситуації слід визначити цілі запровадження заходів з енергозбереження. Загалом політика енергозбереження в ЖКГ міста може бути спрямована на:

- зменшення витрат на паливно-енергетичні ресурси (ПЕР);
- зменшення використання ПЕР;
- зниження викидів.

Причому ця політика може передбачати як досягнення однієї цілі, так і поєднання двох або трьох.

На основі інформації про наявні мережі тепло- та електропостачання в місті, а також після визначення цілей запровадження заходів з енергозбереження в ЖКГ міста розробляється енергетичний план міста, важливим елементом якого є запровадження моніторингу споживання енергії.

Наступним етапом Моделі є визначення цільових аудиторій, на які буде спрямована політика енергозбереження в місті, – житловий фонд та бюджетні будівлі. Цей етап має на меті визначення споживачів енергії, які використовують значно більше енергії, ніж це передбачено в ДБН, та надання їм пріоритетності у запровадженні заходів з енергозбереження.

Невід'ємним елементом Моделі є вибір послідовності впровадження заходів з енергозбереження. Часто заходи з енергозбереження поділяють на ті, які передбачають безпосереднє енергозбереження та непряме енергозбереження [14, с. 132]. Автор пропонує здійснити поділ заходів відповідно до послідовності їх впровадження. Серед початкових заходів можна виділити дві підгрупи залежно від напрямів їх дії: заходи економії енергії (фінансове та психологічне стимулювання, нормативне забезпечення, встановлення регулятивних пристроїв і под.) та заходи, які передбачають економію енергії завдяки ліквідації втрат у системі теплопостачання (теплоізоляцію, дотримання технологічних процесів, ремонт/заміну застарілого обладнання, встановлення приладів обліку тощо). До підсилувальних заходів слід віднести заходи, що передбачають використання альтернативних шляхів теплозабезпечення (використання твердих побутових відходів, енергії стічних вод, теплоти ґрунту та ґрунтових вод, сонячної енергії та ін.) [15, с. 79–81; 16, с. 114–115]. Для досягнення найбільшої ефективності від впровадження заходів з енергозбереження спочатку доцільно поєднати заходи економії енергії та ліквідації втрат. Можна стверджувати, що саме ці два блоки заходів є взаємозалежними та взаємодоповнювальними. Після того як будуть ліквідовані втрати енергії, підкріплені відповідними законодавчими вимогами, фінансовими та психологічними стимулами, для досягнення більшої ефективності використання ПЕР доцільно почати пошук альтернативних шляхів енергозабезпечення. Під час такого пошуку існує ймовірність знаходження нових заходів, які забезпечать ліквідацію втрат та економію енергії.

Після вибору заходів з енергозбереження необхідно вибрати посередників для запровадження заходів з енергозбереження. Ними можуть бути житлово-експлуатаційні контори (ЖЕКи), кондомініуми або енергосервісні компанії.

Наступний етап спрямований на вибір посередників для проведення промоційної кампанії. До даного етапу слід залучити банки (для надання пільгових кредитів на заходи з енергозбереження), засоби масової інформації (ЗМІ) (в ролі інформатора), а також освітні заклади (для підвищення обізнаності населення про енергозбереження).

Ще одним важливим елементом втілення політики енергозбереження ЖКГ міста є сегментування споживачів. Цей процес необхідний для визначення особливостей поведінки та купівельних преференцій споживачів енергії для успішного формування інструментів активізування енергозбереження. Автор пропонує розподілити споживачів за ознакою місця проживання на мешканців індивідуальної забудови; мешканців квартир, що обслуговуються ЖЕКами; мешканців квартир, що обслуговуються ОСББ та мешканців житла спеціального призначення (гуртожитків, службових квартир, комунальних квартир).

Після проведення сегментування споживачів передбачається вибір інструментів активізування енергозбереження, кожен з яких повинен формуватись з урахуванням особливостей поведінки та купівельних преференцій споживачів енергії. Це такі інструменти, як реклама, персональний продаж, зв'язки з громадськістю, стимулювання збуту, пропаганда, стандартизація.

На основі проаналізованих окремих етапів Моделі на рисунку викладено повну модель запровадження заходів з енергозбереження в житлово-комунальному господарстві міста.

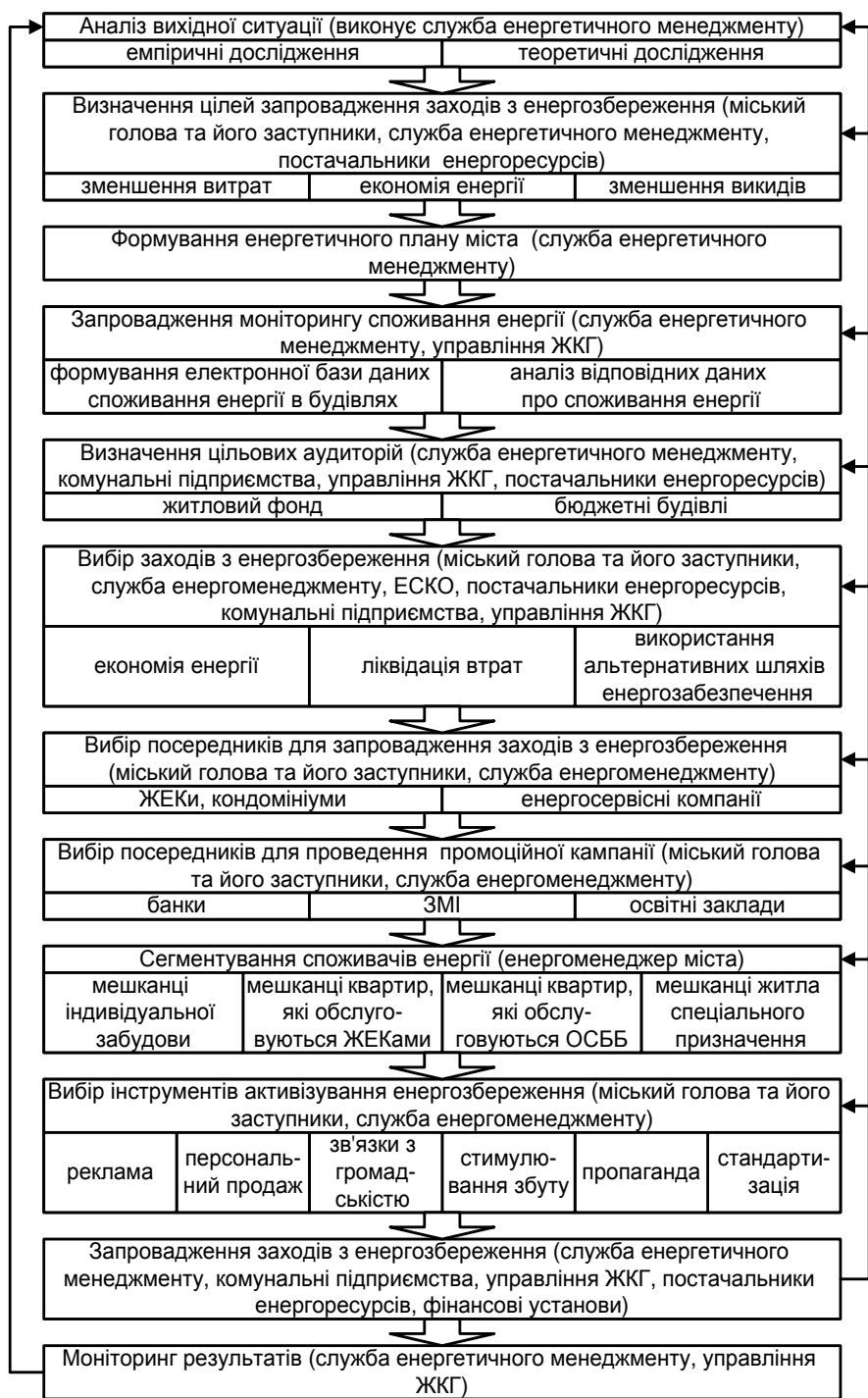

Рис. 1. Модель запровадження заходів з енергозбереження в житлово-комунальному господарстві міста

З рисунка можна зробити висновок, що процес запровадження заходів з енергозбереження в ЖКГ міста містить численну кількість етапів та задіяних суб'єктів, кожен з яких відповідає за визначені завдання та є невід'ємним елементом Моделі.

Проведений аналіз показав, що процес запровадження заходів з енергозбереження в житлово-комунальному господарстві міста складається із численної кількості етапів. Для кожного міста модель запровадження заходів

з енергозбереження в ЖКГ буде відрізнятися залежно від особливостей міської інфраструктури, енергоносіїв, що використовуються в місті, типу забудови тощо. Проте незмінними для кожного міста залишаються такі етапи Моделі, як визначення цілей запровадження заходів з енергозбереження, вибір самих заходів, проведення сегментування споживачів енергії, а також вибір інструментів активізування енергозбереження.

Подальші дослідження будуть присвячені практичному втіленню окремих етапів моделі запровадження заходів з енергозбереження в ЖКГ міста, визначенню ефективності процесу сегментування споживачів енергії, формуванню інструментів активізування енергозбереження відповідно до особливостей поведінки споживачів енергії, а також перевірці всієї Моделі на практиці.

Література: 1. Темукуев Т. Б. Организационно-экономический механизм стимулирования энергосберегающих технологий в экономике региона : дис. ... канд. экон. наук : 08.00.05 / Т. Б. Темукуев. – Нальчик : РГБ, 2006. – 159 с. 2. Гришина К. Эксперты: Украина сьогодні має щонайменше п'ять "опор" / К. Гришина // День. – 2012. – № 99 (3742). – 12 червня. – С. 6. 3. Фахри Н. А. Энергосбережение. Конфликт интересов / Н. А. Фахри // Academia. Архитектура и строительство. – 2010. – № 3. – С. 416–418. 4. Княжанський В. Кому це вигідно? / В. Княжанський // День. – 2012. – № 105 (3748). – 20 червня. – С. 7. 5. Дзяна Г. Методика оцінки ефективності заходів із енергозбереження / Г. Дзяна, Р. Дзяний // Ефективність державного управління : зб. наук. праць. – 2011. – № 193–199. 6. Дзяна Г. Соціально-екологічні аспекти енергозбереження та їх вплив на державну політику у цій сфері / Г. Дзяна, Р. Дзяний // Ефективність державного управління : зб. наук. праць. – 2010. – № 22. – С. 40–48. 7. Елина Т. Н. Моделирование процессов разработки и управления региональными энергосберегающими программами : дис. ... канд. экон. наук : 08.00.05, 08.00.13 / Т. Н. Елина. – М. : РГБ, 2003. – 259 с. 8. Костін Ю. Фактори, що впливають на реалізацію програм енергозбереження на підприємствах / Ю. Костін, С. Пономарьов // Вісник економічної науки України. – 2012. – № 2 (22). – С. 45–47. 9. Таранюк Л. М. Еколого-економічні аспекти формування стратегії енергозбереження в Україні [Електронний ресурс] / Л. М. Таранюк, А. І. Шаповал // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства. Економічні науки. – 2010. – № 99. – Режим доступу : http://archive.nbu.gov.ua/portal/natural/Vkhdtusg/2010_99/46.pdf. 10. Kenichi Mizobuchi. The influences of economic and psychological factors on energy-saving behavior: a field experiment in Matsuyama, Japan [Electronic resource] / Kenichi Mizobuchi, Kenji Takeuche. – Access mode : <http://www.econ.kobe-u.ac.jp/RePEc/koe/wpaper/2012/1206.pdf>. 11. Clara Pardo Martínez. Factors influencing energy efficiency in the German and Colombian manufacturing industries [Electronic resource] / Clara Pardo Martínez. – Access mode : http://cdn.intechopen.com/pdfs/11464/InTech-Factors_influencing_energy_efficiency_in_the_german_and_colombian_manufacturing_industries.pdf. 12. Салашенко Т. І. Стратегічна карта як інструмент операціоналізації стратегії енергоефективності промисловості регіону / Т. І. Салашенко // Економіка розвитку. – 2012. – № 1. – С. 19–24. 13. Цюнь О. Формирование энергетической политики по повышению энергоэффективности зданий в рамках формирования планов действий по устойчивой энергии. Презентация / О. Цюнь. – К., 2013. – 23 с. 14. Різниченко Л. В. Формування інноваційної складової в енергоефективній діяльності підприємства / Л. В. Різниченко, О. С. Хома // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 8. – С. 129–135. 15. Пріоритети стабілізації економіки / [С. Крикавський, Р. Роменчук, Р. Жишко та ін.] ; під ред. Крикавського С. В. – Львів : Місіонер, 1995. – 190 с. 16. Зеркалов Д. В. Энергозбереження в Україні [Електронний ресурс] : монографія / Д. В. Зеркалов. – Електрон. дані. – К. : Основа, 2012. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM); 12 см. – Систем. вимоги: Pentium; 512 Mb RAM; Windows 98/2000/XP; Acrobat Reader 7.0. – Назва з тит. екрана.

References: 1. Temukuev T. B. Organizatsionno-ekonomicheskii mekhanizm stimulirovaniya energosberegayushchikh tekhnologiy v

ekonomike regiona [Organizational and Economic Mechanism for Stimulation of Energy-Saving Technologies in the Regional Economy] : dis. ... kand. ekon. nauk : 08.00.05 / T. B. Temukuev. – Nalchik : RGB, 2006. – 159 p. 2. Hryshyna K. Eksperty: Ukraina siohodni maie shchonaimenshe piat "opor" [Experts: Ukraine Has at Least Five "Buttresses" Today] / K. Hryshyna // Den. – 2012. – No. 99 (3742). – 12 chervnia. – P. 6. 3. Fakhri N. A. Energoberezeniye. Konflikt interesov [Energy Saving. Conflict of Interests] / N. A. Fakhri // Academia. Arkhitektura i Stroitelstvo. – 2010. – No. 3. – P. 416–418. 4. Kniashanskiy V. Komu tse vyhidno? / V. Kniashanskiy // Den. – 2012. – No. 105 (3748). – 20 chervnia. – P. 7. 5. Dziana H. Metodyka otsinky efektyvnosti zakhodiv iz enerhozberezhennia [Methods of Energy Saving Measures Effectiveness Estimation] / H. Dziana, R. Dzianyi // Efektyvnist derzhavnoho upravlinnia : zb. nauk. prats. – 2011. – No. 29. – P. 193–199. 6. Dziana H. Sotsialno-ekolohichni aspekty enerhozberezhennia ta yikh vplyv na derzhavnu polityku u tsii sferi [Social and Environmental Aspects of Energy Saving and Their Influence on State Policy in This Area] / H. Dziana, R. Dzianyi // Efektyvnist derzhavnoho upravlinnia : zb. nauk. prats. – 2010. – No. 22. – P. 40–48. 7. Yelina T. N. Modelirovaniye protsessov razrabotki i upravleniya regionalnymi energosberegayushchimi programmami [Modeling of Development and Management Processes of Regional Energy-Saving Programs] : dis. ... kand. ekon. nauk : 08.00.05, 08.00.13 / T. N. Yelina. – M. : RGB, 2003. – 259 p. 8. Kostin Yu. Faktory, shcho vplyvaiut na realizatsiiu prohram enerhozberezhennia na pidpriemstvakh [Factors Affecting the Implementation of Energy Efficiency Programs for Enterprises] / Yu. Kostin, S. Ponomariov // Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy. – 2012. – No. 2 (22). – P. 45–47. 9. Taraniuk L. M. Ekoloho-ekonomichni aspekty formuvannia stratehii enerhozberezhennia v Ukraini [Ecological and Economic Aspects of Energy Saving Strategy Formation in Ukraine] [Electronic resource] / L. M. Taraniuk, A. I. Shapoval // Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu silskoho hospodarstva : Ekonomichni nauky. – 2010. – No. 99. – Access mode : http://archive.nbu.gov.ua/portal/natural/Vkhdtusg/2010_99/46.pdf. 10. Kenichi Mizobuchi. The influences of economic and psychological factors on energy-saving behavior: a field experiment in Matsuyama, Japan [Electronic resource] / Kenichi Mizobuchi, Kenji Takeuche. – Access mode : <http://www.econ.kobe-u.ac.jp/doc/seminar/DP/files/1206.pdf>. 11. Clara Pardo Martínez. Factors Influencing Energy Efficiency in the German and Colombian Manufacturing Industries [Electronic resource] / Clara Pardo Martínez. – Access mode : http://cdn.intechopen.com/pdfs/11464/InTech-Factors_influencing_energy_efficiency_in_the_german_and_colombian_manufacturing_industries.pdf. 12. Salashenko T. I. Stratehichna karta yak instrument operatsionalizatsii stratehii enerhoefektyvnosti promyslovosti rehionu [Strategy Map as a Tool to Operationalize the Energy Efficiency Strategy of Regional Industry] / T. I. Salashenko // Ekonomika rozvytku. – 2012. – No. 1. – P. 19–24. 13. Tsion O. Formirovaniye energeticheskoi polityki po povysheniyu energoeffektivnosti zdaniy v ramkakh planov deystviy po ustoychivoy energii [Formation of Energy Policy to Increase Energy Efficiency of Buildings in Terms of Action Plans for Sustainable Energy]. Presentatsiya / O. Tsion. – K., 2013. – 23 p. 14. Riznichenko L. V. Formuvannia innovatsiinoi skladovoi v energoeffektyvniy diialnosti pidpriemstva [Development of Innovative Component of Energy Efficient Activity of an Enterprise] / L. V. Riznichenko, O. S. Khoma // Aktualni problemy ekonomiky. – 2009. – No. 8. – P. 129–135. 15. Priorytety stabilizatsii ekonomiky [Priorities for Stabilization of the Economy] / [Ye. Krykavskiy, R. Romenchuk, R. Zhyshko et al.] ; pid red. Krykavskoho Ye. V. – Lviv : Misioner, 1995. – 190 p. 16. Zerkalov D. V. Enerhozberezhennia v Ukraini [Energy Saving in Ukraine] [Electronic resource] : monohrafiia / D. V. Zerkalov. – Electronic Data. – K. : Osнова, 2012. – 1 electronic optic disc (CD-ROM); 12 sm. – System Requirements: Pentium; 512 Mb RAM; Windows 98/2000/XP; Acrobat Reader 7.0. – Title from title screen.

Інформація про автора

Трач Оксана Юрївна – аспірант кафедри маркетингу і логістики Національного університету "Львівська політехніка" (79013, Україна, м. Львів, вул. С. Бандери, 12, e-mail: oksanatrach90@gmail.com).

Информация об авторе

Трач Оксана Юрьевна – аспірант кафедри маркетинга и логистики Национального университета "Львовская политехника" (79013, Украина, г. Львов, ул. С. Бандеры, 12, e-mail: oksanatrach90@gmail.com).

Information about the author

O. Trach – postgraduate student of Marketing and Logistics Department of Lviv Polytechnic National University (12 S. Bandery St, 79013, Lviv, Ukraine, e-mail: oksanatrach90@gmail.com).

Рецензент
докт. екон. наук,
професор Гавкалова Н. Л.

Стаття надійшла до ред.
27.02.2014 р.

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ
ФОРМУВАННЯ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ
СИНЕРГЕТИЧНОЇ ПАРАДИГМИ ОСВІТЬОГО СЕРЕДОВИЩА**

УДК 332:316.334.2(477)

Гаращук О. В.
Куценко В. І.

Освіта тримає руку на пульсі людських цінностей та ідеалів, індивідуального та суспільного світогляду поведінкових пріоритетів і конкретних вчинків.

Академік Б. Гершунський

Розкрито необхідність в умовах науково-технічного прогресу постійного підвищення вимог сучасного ринку праці до професійної кваліфікації працівників. За цих обставин актуальною є проблема формування системи неперервної освіти, передачі знань від одного покоління до іншого. Висвітлено сутність неперервної освіти та її складових. Особливу увагу приділено вищій освіті, яка посідає вагоме місце в системі неперервної освіти, у формуванні головної продуктивної сили суспільства. Підкреслено, що проблемам її формування та розвитку значну увагу приділяють країни Західної Європи. Розкрито особливості неперервної освіти в ряді європейських країн. Обґрунтовано необхідність подальшого підвищення ефективності неперервної освіти, у тому числі шляхом формування парадигми освітнього середовища, а також більш ефективного використання при цьому синергетичного підходу.

Ключові слова: неперервна освіта, освітнє середовище, науково-технічний прогрес, синергетика.